

Urbán Andrea

„ÉMELYÍTŐ AZ ÉLET ÉDESSÉGE”

NÁDASDY ÁDÁM: *BILLEG A CSÓNAK*. MAGVETŐ, BUDAPEST, 2024.

Nádasdy Ádám legújabb verseskötetében összefonódik halál, szerelem, vég és végzet. Bár nagy témakörök, „általános témák” ezek, a *Billeg a csónak* versei a részletekre, árnyalatokra, az általánosságban rejlő egyediségre, az „igencsak privát ügyek” horderejére mutatnak rá. Arról szólnak, amit már megírtak ezelőtt, de úgy, ahogyan korábban még nem.¹

A lírákötet az elmúlt néhány év (2019–2023) műveit tartalmazza, melyek között ezúttal több a rímeket mellőző, akár naplóbejegyzésként is értendő prózavers. Jellemző rájuk a *Nyírj a hajamba* (2017) és a *Jól láthatóan lógok itt* (2019) helyenként humoros, máshol komoly hangvétele, ahogyan a poétikai megfontoltság és a jó arányérzék is.² A témák is visszatérők, s miközben – mint „várható” volt – egyre nagyobb teret kapnak az öregedés, a halál és a visszatekintés kérdései,³ a *Billeg a csónak* versei azt bizonyítják, hogy ezeken keresztül számos további szempont is elérhető, feltárható, újragondolható – miközben halad a csónak tovább.

A kötetben 72 vers található, amelyek elválasztás, csoportosítás nélkül követik egymást. Nádasdy egy interjúban nyilatkozott arról, hogy alapvetően a keletkezési idő jelölte ki a versek sorrendjét (az előző kiadványok is e szerint szerveződtek),⁴ a kezdőoldalon megjelölt évek és a struktúra szintén erre az eljárásra engednek következtetni.⁵ A művek között egyébként tematikus, motivikus, retorikai és formai szempontból is találhatunk összefüggéseket. Kiemelkednek a költőelődökhöz vagy kortársakhoz írott művek, amelyek megemlékezések, évfordulók apropóján keletkeztek,⁶ így Petri Györgyhöz címzett és Pilinszky János líráját megidéző szöveget is olvashatunk, míg Petőfi Sándor alakja és költészete három versben bukkan fel, nyilván a költő születésének bicentenáriuma okán. Fontos erénye ezeknek a költeményeknek, hogy nem imitációk, nem egyszerű megidézésként működnek, sokkal inkább a személyes viszonyulást, költészet és költészet kapcsolatát tárják elénk. Petőfi és művei háromféle megközelítésből kerülnek előtérbe, ezt a versek pretextusai is jelzik: az *Önálló bolygó volt* „Petőfiről”

szólal fel, a *Mindenki költője* egy „Petőfi-portré”, a *Jóval a szezon után* című verset pedig „Petőfi emlékére” ajánlja a szerző.

A kötet egy szokványos ház körüli teendő komoly következtetéshez vezető leírásával indul, amely a gyorsan terjedő, a kertet esztétikai szempontból is romboló csalán kitépésének folyamatát állítja középpontba. A kert motívuma egyebek mellett az életvitel és -út gondozásával is összefüggésbe állítható. Hogy ez a nyitóvers egyrészt a mindennapi szituációkban rejlő jelentékenységre irányítja a figyelmet, másrészt arra, hogy a versekben előkerülő, elsőre talán banálisnak tűnő helyzetek végső soron lehetőségfeltételei annak, hogy a versbeszélő közelebb kerüljön magához, és mi is hozzá. A csalán kiirtása során a „bosszúvágyból” dolgozó kertész (önnön hibájából vagy véletlenül) megsérül, végül pedig levonja a morális tanulságot: „[K]vittek voltunk. Nem szép dolog a düh.” (*Csalán*)

Összefogja a verseket az a gyakorlat is, hogy a visszatekintő lírai én ismétlődően megkérdőjelezi fiatal önmagának zabolátlanságát, komolytalan-ságát, szertelenségét, illetve számol a múltbeli viselkedésmodell és az egykori döntések következményeivel, hiszen azok (hullám)hatása mindvégig érzékelhető marad. („Minek nyüzsögni? Minek ezt?” – *Túl napfényes*; „De ugye nem leszek – nem kell ugye örökre ilyen komolytalanul?” – *Viháncolva*) A *Rágódni kell* című versben, jóllehet a szabadság megéléséről van szó – mely mindenki számára mást jelent, mégis van róla elképzelésünk –, a mérlegelv billegése kerül elő: mindennek ára van: „Rágódni kell, mérni: mibe került, hogy szabad voltam, nem tudtam leállni.” Az élet áttekintése nem mellőzi a megbánás árnyalatait, az újírás lehetőségének elgondolását. A versek ugyan nem kreálnak opcionális múltat (az *Ott úszhatnék* című vers egy folyó két partjára helyezi a könnyű és a kemény élet alternatíváit, ám meghagyja őket az eldönthetetlenségben), de alkalmat adnak a reflexióra és a változtatás vágyának kifejezésére. („Bár tudnám most törölni. Vagy törödni a színészkedésemmel, visszafogni – vagy fölmenni a kínos jelenetben a színpadra, s ha jól csinálom is, gyorsan leráncigálni magamat.” – *Fölmenni a színpadra*) De nemcsak a megtörtént elvetése, hanem az elszalasztott lehetőségek, az egyszeri és megismételhetetlen idő tapasztalata is foglalkoztatja a versbeszélőt. („Most már hiába nézi a falat, egy csomó részlet visszahozhatatlan.” – *Kerülte a kérdezősködést*) Az elégedetlenségnek hangot adó versek mellett azonban jelentkeznek a váratlan pozitívumok példái: „Mert végtére is megtörtént velem minden, amiről azt hittem: soha. / Ráébredek, hogy elég volt nekem minden, amiről azt hittem: kevés.” (*Általános témák*) A *Billeg a csónak* versei tehát összetettséjükben mutatják meg az életút tudatos

szemlélésének folyamatát, amelyen persze az ember nem mindig megy végig szívesen. „És így, utólag, még többet értek. Nemcsak őbelőle, magamból is. Pont ezt nem akarom.” (*A teste, az működött*)

Az öregedés és az öregség kiemelkedő témái a kötetnek, ezzel folytatja azt a tendenciát, amelyet Nádasdy legutóbbi verseskönyvei érvényesítettek – ez mégsem vég felé törekvés, sokkal inkább „kapaszkodás az életbe”.⁷ Klasszikus képek, „[E]züstös, öreg, hajhálós szagok” (*A konyhaszekrény*) mellett sok érzékletesen megragadott, ugyanakkor tárgyilagos módon kifejezett sort olvashatunk az egészen morbidtól („A fűszerek közt fogok állni majd: jó zamatos, de tápértéke semmi.” – *Fűszer*), a megrendítőn át („A pirítóst odaégetni reggel: / hogy ne sejtsék: én most elköltözöm.” – *Én is ott lakom a házban*) a humoros változatig („A felnőttkorral, azzal van a baj, mert fiatalnak lenni könnyű, / öregnek meg, látom, veszélytelen.” – *A felnőttkor nem vicces*). Amellett tehát, hogy a versek kinyílnak az élet, az emberi kapcsolatok felé, valamint képi világukban és hangvételükben is különbözők, billegnek az életszakaszok leírásai között. Az ifjú karakterére a koraérettség jellemző, s benne összeütközik a két életkor természete („Fáradt akartam lenni és öreg, közben dobolt bennem az ifjúság.” – *Véstem a padomba*), míg máshol a tapasztalat előnye kerekedik felül („Kimondom: mégse volt jó fiatalnak lenni. / Lehetne mindjárt öregem? Könyörgöm. / De így is rendben van, megoldható.” – *Ezüstféhér hold*).

László Ferenc hívja fel a figyelmet a *Jól láthatóan lógok itt* című kötet-ről írt kritikájában arra az irodalomtörténeti összefüggésre,⁸ hogy Nádasdy (kései) költészete csatlakozik az öregkori líra hagyomány-folytonosságához, így Illyés Gyula *Kháron ladikján* című művéhez is.⁹ A címben megjelenő Kháron a görög mitológia szerint az alvilág folyóján, a Styxen átkelő lelkeket szállítja. A ladik pedig az élet és halál határvonalán történő átkelés szimbóluma. A legújabb Nádasdy-verseskötet esetében igazán jelentőssé válik ez a motívum és intertextuális kapcsolat. Míg azonban Illyés esszé-regényének nyitóverse élet és halál útjának átmenetiségét ragadja meg („s egyszer csak ringani kezd velünk, [csak velünk!] / kifelé a ladik”), vagyis az élet vége felé haladás az élet részeként kezdődik el, addig Nádasdy kötetének címadó verse, a *Billeg a csónak* – mely igeválasztásával is jelzi a könnyedebb hangvételt – kétszemélyessé teszi az öregedés történetét, egy szerelmi viszonyba ágyazza: „[M]ozgásban állandó a helyzetünk, billeg a csónak, fogod a kezem. / A néma kérdés nem megy el: mi ketten minek köszönhetjük ezt az egészet? / Szakállad őszül. Kopaszodsz. Szeretlek.” Bár szerepelnek a test idő előrehaladtát jelző változásai, az evezés–sodródás metaforája egy

párkapcsolat történetére vonatkozik.¹⁰ A billegés, az egyensúlyi állapot megtalálása több versnek témája,¹¹ és többször közlekedési eszközök toposzai által jelenik meg. „A teherbírása elég korlátozott, megbillent jobbra-balra többször is, csúszkálnak rajta ládák, dobozok, egy tenyér hiányzik, ami megállítaná.” (*Szekér*) Hiány, instabilitás, kiszámíthatatlanság határozzák meg az alapélményt, a billegés alapállapotát. „A hajó imbolygott, csúszott a fedélzet. [...] Minek kellett erre a nyavalyásra szállni, hiszen lett volna széles és stabil?” (*Átcsapott a hullám*) A retrospekció során felmerülő kérdések azonban nem a megbánás kifejezői, sokkal inkább a megértés, a belátás szándékával teszi fel őket a lírai én. A *Billeg a csónak* legutolsó versei között található egy egymással izgalmas párbeszédbe lépő verspár: a *Mostantól minden más lesz* és az *Ez most már így marad* két szembenálló, de az együttes érvényességet nem kizáró nézőpontot képviselnek: „Már mindig, mindig egyedül leszek, mert nem tudom, hogy használat után hová kell tenni az embereket.” „Már sosem, sosem leszek egyedül, a kerékvágásból nincs kifelé.” Így indul egyik és másik a „mindig” és a „sosem” ismétlődő és végletes nyomatékoságával, ám épp állításuk ellenkezője lesz a kifutásuk. Az egyedüllet elbeszélése helyett a másiktól való függésről, a közösségiség helyett a kívülállóság tapasztalatáról olvashatunk. Ez azonban leegyszerűsítés, a művek sokkal árnyaltabban mutatják be ezen jelenségeket.

A múlt újragondolása szorosan összefügg a *Billeg a csónak* irodalmiságával – az emlékezés, a megtörtént vagy meg nem történt fejtegetése, az élet előrehaladásának megmutatása az írott szövegen keresztül valósulhat meg. Az irodalmi valóság valóságos irodalom lesz. A versek azt a benyomást keltyik, hogy tisztában vannak saját kereteikkel, megalkotottságukkal („a szófestéshez nincsen jobb ecset, az érzéseknek biztosabb odú, / mint ez a vastag, színarany keret. – *A megoldóképlet*). Ismét túl sok a jó példa, és minddel kapcsolatban más mondható el. A *Másokból épülök* című versben a lírai én – mint a költemény szerzője – megkérdőjelezi saját alkotói tevékenységét, melynek a szöveg léte nyomban ellentmond. Benne az írás a létezés metaforája is egyben, így a szerzőség feletti dilemma az élettörténet alakításának kérdésével feleltethető meg. „Olyan vegyes vagyok, hogy az se biztos: én írtam-e vajon a dolgokat [...] Újra el kéne olvasni – ha vannak – a rólam szóló történeteket, / kifagatni a pultost: mit csináltam?”¹² Az egyén és élete keveredik az irodalom attribútumaival: „nyitott könyvként kapott belém a szél, borzolta hetykén a lapjaimat” (*Véstem a padomba*); „Történet van, jéghegyi múlt, elég az, ami kilátszik belőle, egy címlap és egy hátsó borító.” (*Száj és fog*) Valóság és fikció ilyesféle megjelenítése azt az eldönthetetlen

kérdést veti fel, hogy a kettő egységet alkot vagy elkülönül, jól láthatók-e a határaik, vagy átfolynak egymásba. A vers – hogyan is tehetne másként – előretolul. „A külvilág nyíltan másodlagos, kevés az, ami innen oda átmegy. / A szimbólumok valósággá válnak, a szobámba becsúszik a Varázshegy.” (*A homokóra évada*) Ugyanakkor az irodalom keretrendszere, akárcsak a valóság kritériumai alkotta szabálykönyv, fojtogató is lehet, pontosabban segíthet a korlátozottság kifejezésében: „Hogy törhetnék ki a bezárt sorokból, a kimunkált, dolgos pozícióból? [...] Dörömbölök a szótagok falán.” (*Milyen fehérjéket készít*) Külön hangsúlyt érdemel a *Billeg a csónak* záróverse, a *Kezdő komoly költő*, amely Nádasdy első verseskötetére, az 1984-es *Komolyabb versekre* utal, és tökéletes lezárást ad: „Csak tisztességből írom ezt, szégyenből, nem magamnak, nem nektek: eljövendő verseimnek – tudom, sose írom meg őket –, mert ilyen leszek újra, sokáig.” A címzés többszörösen sem teljesíti célját, de annál többet ér el: hiába a pontosítás, a mű nemcsak az eljövendő verseknek szól, hanem *nekünk* is, illetve nem is juthat el azokhoz a *bizonyos* eljövendő versekhez, hiszen létrejöttükről a címző is lemond. A változatlanág, a strófák végén visszatérő „újra, sokáig” mindazonáltal összecseng a mű megőrzésével, a papíron és az emlékezetekben.

JEGYZETEK

¹ A kritika a Kulturális és Innovációs Minisztérium EKÖP-24-3-I-DE-176 kódszámú Egyetemi Kutatói Ösztöndíj Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

² Vö. „Nádasdy mintha sokkal inkább a komolyság és a komolytalanság határainak kijelölhetetlenségével játszana.” – Csehy Zoltán, „A gondolat, mint mindig, most is jól néz ki”, *Műút*, 2019. november 14., <https://muut.hu/archivum/33326>

³ A *Verejték van a szobrokon* 2010-es megjelenése óta Nádasdy Ádám költészetét bátran jellemezhetjük kései líraként: a válogatott és új verseket tartalmazó könyv egyszerre volt az addigi költői életmű összegzése és egyben felkészülés a búcsúzásra.” – Owaimer Olivér, „Halál, komolyan”, *Jelenkor*, 63. évf., 3. sz., 321.

⁴ Ott Anna és Horváth Bence *Nem rossz könyvek* című műsorában Nádasdy elmondta, hogy a kötetet szerkesztő Turi Tímea javaslatára a nyitó- és záróvers eltér ettől a logikától, továbbá fiatalkori írásaiból is válogatott a kötetbe. *Nádasdy Ádám: Nekem muszáj folyton fickándoznom*, 444, Spotify, <https://open.spotify.com/episode/4t4z56BNelp4WIZkIcQoIS?si=8iyhWRxrTmqwRYjIvB91Hg>

⁵ Vö: a *Jól láthatóan lógok ittről* írottakkal: „a kötetstruktúra is azt a benyomást kelti, mintha a szerző pusztán a már korábban megjelent verseit gyűjtötte volna egy könyvbe, így az nem is olvasható egységes szerkezetként, legfeljebb nagyobb tematikai blokkok és visszatérő motívumok alapján.” – Owaimer, *i. m.*, 323.

⁶ Ezek a szerző elmondása szerint felkérésre született alkotások. Vö. Kiss Imola, „Nádasdy Ádám: Úgy írtam a halál küszöbén, mint a gyerek, aki mondogatja magának, nem lesz baj”, *Könyves Magazin*, 2024. június 13., [https://konyvesmagazin.hu/nagy/nadasdy_adam_billeg_a_csonak_magveto_konyvbemutato_versek_kolto_halal.html](https://konyvesmagazin.hu/nagy/nadasdy_adam_billeg_a_csonak_magveto_konyvbemutato Versek_kolto_halal.html)

⁷ Kiss, *Uo.*

⁸ László Ferenc, „Voltak velem bajok”, *Revizor*, 2019. november 23., <https://revizoronline.com/nadasdy-adam-jol-lathatoan-logok-itt/>

⁹ Illyés Gyula költeménye a kötet *Ott úszhatnék* című versével is párhuzamba vonható, lásd az első három versszakát: „Kháron ladikja nem akkor indul velünk, / midőn lezárul és befagy a szem. / Zord átkelők soká nyitott szemmel megyünk / a végzetes vizen. // Esztendőkkel előbb irigy sorsunk behajt / s ringat a csónakon, amely / – bár nem kedvünk szerint – épp oly gyönyörű part, / hosszában suhan el; // épp oly szép Canalén s lagunákon, akár / a nászutasoké! / Hisz minden ugyanaz: az ég, az út, a táj, / épp csak – visszafelé!”

¹⁰ A zárlat Károlyi Csaba *Nyírj a hajamba* kritikájának megállapítása felől is értelmezhető: „Nem az az igazán érdekes, hogy ki kibe, ki kivel, ki milyenformán. Hanem az, hogy mindez egyáltalán hogyan lehetséges.” – Károlyi Csaba, „Lát múltba-jövőbe”, *Élet és Irodalom*, 2017. március 31., <https://www.es.hu/cikk/2017-03-31/karolyi-csaba/lat-multba-jovobe.html>

¹¹ Vö. „A lebegés, billegés, ingás és megingás motívumrendszerekbe szerveződik, az egész kötetet mozgásban tartja.” – Csehy Zoltán, „Kedélyes éberség”, *Élet és Irodalom*, 68. évf., 24. sz., 2024. június 14., <https://www.es.hu/cikk/2024-06-14/csehy-zoltan/kedelyes-eberseg.html>

¹² Takács Zsuzsának van egy hasonló kezdetű verse az *Üdvözlégy, utazás!* (Magvető, 2004) c. kötetében: „Annyira gyámoltalan ez az újszülött / vers, hogy azt kell gondolnom, mért is / született meg? Azt sem tudom, hogy én / hoztam-e világra?” (*Az újszülött vers*)